

Glastuinbouw Noord-Nederland

een glashelder beeld voor 2015

D.F. Broens
W.E. van de Geijn
Houten
15 juli 2005

Inhoudsopgave

1	Samenvatting	1
1.1	Groeiambitie	1
1.2	Positionering	1
1.3	Aandachtsgebieden	2
1.4	Voorwaarden scheppen voor ondernemers	4
1.5	Aanbevelingen	5
2	Aanleiding	7
3	Glastuinbouw noordelijke provincies	8
3.1	Bestaande glastuinbouw en ambities	8
3.2	Logistieke services	9
3.3	Markt	10
3.4	Toelevering en dienstverlening	11
3.5	Arbeid	11
3.6	Grondprijzen	12
3.7	Water en ruimtelijke kwaliteit.	12
4	Ontwikkelingen	13
4.1	Shortsea	13
4.2	Containerisatie	13
4.3	Schaalvergroting van productie en afzet	14
5	Positionering	16
5.1	Operational excellence	16
5.2	Toelevering en dienstverlening	17
5.3	Profielen per concentratiegebied	17
6	Aandachtsgebieden	19
6.1	Serviceplatforms	19
6.2	Energie	19
6.3	Lichtemissie	20
6.4	Duurzaam vervoer	20
6.5	Arbeid	20
6.6	Markt	20
6.7	Water en ruimtelijke kwaliteit	21
6.8	Samenwerking en ondernemerschap	22
7	Bestuurlijke samenwerking	23
7.1	Samenwerkingsverband Noord-Nederland	23
7.2	Stichting Acquisitie Glastuinbouw Noord-Nederland	23
7.3	Kennisnetwerk	24
8	Aanbevelingen	25

1 Samenvatting

1.1 Groeiambitie

De afgelopen jaren heeft de glastuinbouw in de provincies Drenthe, Groningen en Fryslân zich voortvarend ontwikkeld tot een areaal van 500 ha. Daarvan zijn 215 ha in gebruik voor groenteteelt en 285 ha voor sierteelt, beide omstreeks 4% van het landelijke areaal. De drie provincies stellen hun ambities op een groei tot 1500 ha in 2015/20 overeenkomend met ruim 10% van het beoogde landelijk areaal.

De groei in de afgelopen jaren is tot stand gekomen door nauwe bestuurlijke samenwerking tussen de provincies Fryslân, Drenthe en Groningen en door krachtige inzet van de betrokken gemeenten. Met deze groei worden de belangen van werkgelegenheid en economische ontwikkeling van de noordelijke provincies gediend. Tevens worden daarmee de belangen gediend van de Nederlandse glastuinbouw. De provincies zullen zich tezamen met de betrokken gemeenten en het bedrijfsleven met kracht inzetten voor het realiseren van de gestelde ambities en vragen daarbij de steun van de Rijksoverheid.

1.2 Positionering

Noord-Nederland beschikt over grote, aaneengesloten arealen voor moderne glastuinbouwbedrijven. De grond is relatief goedkoop en gemotiveerde arbeid is beschikbaar. De ontsluiting van afzetgebieden in Noordwest Europa – de noordelijke ontwikkelingsas (NOA), met de Noord-Duitse havensteden, Scandinavische landen en Baltische Staten is goed.

De noordelijke provincies profiteren enerzijds van de nabijheid van deze markten en anderzijds van de voortreffelijke infrastructuur van de Nederlandse glastuinbouw. Het eerste wordt steeds nadrukkelijker opgemerkt door retailketens die voor hun toelevering aansluiting zoeken bij de glastuinbouw in Noord-Nederland, met korte responstijden, hoge leverbetrouwbaarheid en hoge kwaliteit. Het tweede wordt opgemerkt door telers uit Noord-Duitsland die aansluiting zoeken bij de unieke Nederlandse infrastructuur. Deze positie willen de noordelijke provincies in samenwerking met het bedrijfsleven verder uitbouwen tot een hoogwaardig glastuinbouwgebied.

Het noorden zet voor de glastuinbouw in op *operational excellence* in alle schakels van de keten, terwijl het westen zich sterker richt op differentiatie en specialisatie. Het noorden wil *costleader* zijn voor de grote producten, die zo mogelijk direct vanuit de regio worden afgezet

bij grote retailketens, inspeland op de steeds verder toenemende afzet via retailkanalen. Dat geldt voor voedingstuinbouw en ook voor planten en snijbloemen. Deze ketens vragen scherpe prijzen, grote leverbetrouwbaarheid, hoge servicegraad en relatief grote volumes. Daarin kan het glastuinbouwgebied Noord-Nederland voorzien.

Om de ambitie van een hoogwaardig glastuinbouwgebied van 1500 ha te realiseren is het noodzakelijk dat toeleveranciers, installatie- en onderhoudsbedrijven, logistieke dienstverleners en overige spelers in de regio gevestigd zijn. Dat is al in ruime mate het geval en zal verder aandacht krijgen. De kwaliteit van de dienstverlenende infrastructuur is immers bepalend voor de kracht van de Nederlandse tuinbouwcluster. De glastuinbouw in Noord-Nederland onderscheidt zich zo ten opzichte van Duitsland en oostelijker gelegen teeltgebieden.

De noordelijke provincies mikken derhalve op het aantrekken van glastuinbouwbedrijven of vestigingen daarvan, uit het westen van Nederland, uit de regio zelf of uit Duitsland, die grote aaneengesloten arealen zoeken en zo mogelijk direct leveren aan de retail. De verbindingen met de greenports in het westen zijn van grote betekenis maar niet allesbepalend. De glastuinbouw in het noorden heeft een eigen identiteit, als onderdeel van het Nederlands tuinbouwcluster. Voor de Nederlandse tuinbouwcluster biedt glastuinbouw in Groningen, Fryslân en Drenthe kansen om volume in Nederland te houden of naar Nederland te trekken, dat anders naar andere landen zoals het oosten van Duitsland of Polen verdwijnt / kan verdwijnen.

1.3 Aandachtsgebieden

Noord-Nederland beschikt over een uitstekende uitgangspositie, met de veiling in Eelde, goede ontsluiting voor wegvervoer en spoor en de shortseahavens van Harlingen en Eemsmond. Fryslân, Groningen en Drenthe zetten in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven in op maatregelen voor verdere verbetering van het vestigingsklimaat en duurzame inpassing van moderne glastuinbouwbedrijven:

- **Serviceplatforms**, met gemeenschappelijke functies voor verpakken, sorteren, koelen en logistiek. Deze maatregelen werken drempelverlagend voor vestiging van telers en handelsbedrijven. Een goed geoutilleerd serviceplatform leidt tevens tot beperking van het aantal vervoersbewegingen en daardoor verbetering van duurzaamheid. Eelde kan zich verder ontwikkelen tot centrum voor de sierteelt. Emmen en het Friese glastuinbouwgebied kunnen zich verder ontwikkelen tot serviceplatform voor de voedingstuinbouw. De inrichting daarvan kan geschieden door grote telers die onderling een serviceplatform inrichten, zoals in Berlikum, of in samenwerking met de handel, zoals in Emmen. De bestaande voorzieningen in Emmen (onder meer Jager en Haluco) en de investeringen van VDN voor Rundedal passen daarin.

- **Energie.** Deelname aan innovaties voor energie of brede toepassing daarvan. Gasunie en Energy Valley worden betrokken bij maatregelen voor beperking van energiegebruik en levering van energie door de glastuinbouw, zoals energiebedrijven het voortouw hebben genomen bij commercialisering van warmtekracht koppelingen en windmolenparken. Daarmee worden lopende initiatieven versterkt en competenties in het noorden benut.
- **Lichtemissie** Innovaties voor beperking van lichtemissie zijn voor de noordelijke provincies is dat van eminent belang. In vergelijking met de Randstad is het donker in het noorden. Dat willen omwonenden – ook met het oog op natuurwaarden- zo houden. Voor de glastuinbouw in de regio is het essentieel met oplossingen te komen die hierin voorzien. De provincies zetten zich samen met het bedrijfsleven en onderzoekinstellingen in voor maatregelen voor duurzame belichting in de glastuinbouw.
- **Duurzaam vervoer.** Onder de noemer van het door het Platform Agrologistiek met de A-status gelabelde agrologistiek-onderzoek van Flora Holland, rijden er inmiddels dagelijks meerdere eco-combi's (lange zware vrachtwagens) tussen de sierteeltveilingen in het noorden en in het westen van het land heen en weer. De provincies streven tezamen met andere overheden en het bedrijfsleven naar aanvullende mogelijkheden om vervoersbewegingen te beperken en duurzaam vervoer te bevorderen. Onder meer gaat de aandacht uit naar betere organisatie van de logistiek voor collectie en distributie, bijvoorbeeld door inzet van ICT, experimenten met toepassing van biodiesel voor lange voertuigen en mogelijk centrale regie voor het collectietransport. Met toepassing van biodiesel worden ook belangen van andere agrarische sectoren gediend.
- **Arbeid.** Werkgelegenheid is voor de noordelijke provincies een speerpunt van beleid, ook gezien de ontwikkeling in de traditionele agro-sectoren. De provincies streven ernaar om stimuleringsmaatregelen voor werkgelegenheid, bijvoorbeeld van het Europees Sociaal Fonds, ten goede te laten komen aan de glastuinbouw in de regio. Daarnaast richten de provincies het Groen Servicepunt in, een unieke samenwerking tussen werkgevers en werknemers, voor flexibel en gekwalificeerd aanbod van arbeid in de glastuinbouw.
- **Water en ruimtelijke kwaliteit.** Unieke initiatieven worden ondernomen voor de watervoorziening van het glastuinbouwgebied in het Rundedal. De loop van de Runde wordt teruggebracht tot de natuurlijke staat. De afwatering voor het regenwater van het glastuinbouwgebied gaat via de veenkoloniale slotenstructuur in de richting van de Runde. In verbrede oevers met recreatieve functies, zijn spaarbekkens aangelegd die in verbinding staan met de al aanwezige gietwaterplas. Van daaruit worden bedrijven voorzien van optimaal gietwater. Daarbij werken gemeente, waterschap en ondernemers nauw samen.
Aansluitend aan het glastuinbouwgebied in Berlikum is een plan voorbereid voor de aanleg van een 30 ha grote waterplas. Het is

planologisch rond en uitvoeringsgereed. De plas dient voor de opslag van het schone regenwater en levert het basisprodukt voor de bereiding van gietwater voor de tuinders in de waterfabriek. Voor deze oplossing is gekozen om inname van water met een te hoog zoutgehalte uit het boezemwater en het daaruit voortvloeiende restprodukt te voorkomen. Het gebied heeft als bestemming natuurgebied en zal als zodanig door Staatsbosbeheer recreatief toegankelijk worden beheerd. Waterschap, ondernemers, dorpsbelangen en gemeente hebben nauw samengewerkt in de voorbereiding.

De noordelijke provincies juichen deze innovatieve oplossing voor meervoudig gebruik van ruimte van harte toe en geven daaraan steun

- **Markt.** Inzicht in en toegang tot markten is de meest bepalende factor bij locatiekeuze door glastuinbouwbedrijven. De provincies spannen zich in om markten inzichtelijk te maken onder meer door gerichte onderzoeken en handelsmissies naar omringende landen. Dat verlaagt de drempel voor vestiging van glastuinbouw in Noord-Nederland. Het verlaagt tevens de drempel voor toelevering aan retailers uit Noord-Europa of vestiging van distributiecentra volgens het voorbeeld van Morrison in Hoek van Holland.
- **Ondernemerschap.** Fryslân, Groningen en Drenthe spannen zich in voor stimulering van innovatief ondernemerschap in de glastuinbouw. In Emmen het initiatief genomen voor een TuinbouwBusiness Club, die sinds begin 2004 zeer succesvol loopt. Mogelijkheden worden onderzocht voor maatregelen als bij Knowhouse (Venlo) en Kennisalliantie Zuid-Holland, ter versterking van ondernemerschap, innovatie en samenwerking.

Met deze en andere, nog verder te ontwikkelen maatregelen zetten de provincies zich in voor een gunstig vestigingsklimaat voor de noordelijke glastuinbouw, met een eigen identiteit en met nauwe verbindingen met de greenports elders in Nederland.

1.4 Voorwaarden scheppen voor ondernemers

In de huidige markt hebben ondernemers de beslissende stem, afwegend de verschillende mogelijkheden voor vestiging. Drenthe, Fryslân en Groningen zetten de succesvolle samenwerking van de afgelopen jaren voort om een gunstig vestigingsklimaat te scheppen. De afzonderlijke provincies en gemeenten hebben daarbinnen hun eigen verantwoordelijkheid voor acquisitie.

Bij het scheppen van voorwaarden zoeken de provincies nauwe samenwerking met betrokken ondernemers, uit de regio en van buiten, om naadloze aansluiting te vinden bij de eisen van de markt. De provincies zetten zich daarbij vanuit hun verantwoordelijkheid en mogelijkheden in voor voortvarende ontwikkeling van de glastuinbouw in het noorden. De provincies weten zich daarin gesteund door LTO Glastuinbouw en andere vertegenwoordigende organisaties, niet alleen vanwege het

belang van de glastuinbouw in de regio maar ook vanwege de betekenis voor het Nederlands tuinbouwcluster als geheel. De inspanningen in Noord-Nederland zijn erop gericht om een substantiële bijdrage te leveren aan het toekomstperspectief van de Nederlandse glastuinbouw.

Voor de ontwikkeling van de glastuinbouw in het noorden is consistent beleid van alle betrokken overheden, en dan vooral van de Rijksoverheid, van eminent belang. Onzekerheid bij ondernemers over consistentie van beleid en toepassing van financiële instrumenten, kan juist voor de ‘buitengebieden’ tot een hoge drempel voor vestiging leiden: liever de zekerheid van bestaande vestiging, met alle beperkingen van dien, dan de onzekerheid van nieuwe locaties, ongeacht de ruimte om te ondernemen.

Daarom pleiten de noordelijke provincies en betrokken gemeenten voor:

- consistentie van beleid ten aanzien van spreiding van glastuinbouw;
- voortzetting van de Stidug regeling, dat wil zeggen middelen voor herstructurering van bestaande LOGs en voor concentratie van verspreid liggend glas, mede met het oog op duurzaamheid;
- eenduidige communicatie met betrokken gemeenten, provincies en ondernemers over beleidsvoornemens, zodat recht wordt gedaan aan investeringen, publiek en privaat.

Dan is het verantwoord te investeren in nieuwe glastuinbouwlocaties, zoals de afgelopen jaren op grote schaal en met veel succes is gebeurd, niet alleen door vooraanstaande en succesvolle ondernemers, maar ook door gemeenten en provincies in het Noorden.

1.5 Aanbevelingen

Voor de concrete opvolging worden de volgende aanbevelingen in overweging gegeven.

1. bespreking van de rapportage in het Samenwerkingsverband Noord-Nederland en de Stichting Acquisitie Glastuinbouw Noord-Nederland, met als doel gerichte acties vast te stellen en daarvoor draagvlak en financiering te vinden.
2. Bespreking van de rapportage met ondernemers in Noord-Nederland in een gezamenlijk overleg van telers en handelsbedrijven.
3. Daaraanvolgend bespreking van de rapportage en de daaruit voortvloeiende aanbevelingen met beleidsmedewerkers van het Ministerie van LNV en VROM.
4. Inrichten van een TuinbouwBusiness Club Noord-Nederland, met een brede samenstelling en open uitnodiging, ook voor bedrijfsleven in de regio buiten de tuinbouw.
5. Vinden van een bestuurlijke en financiële basis voor inrichting van een gebied voor waterberging, gietwater, natuur en recreatie bij het glastuinbouwgebied Berlikum en inbreng van het initiatief in de agenda Food & Flower van het InnovatiePlatform.

6. Initiatief voor het ontwikkelen van samenwerking met retailorganisaties (supermarkten, out-of-home) in de noordelijke as, gericht op vestiging van distributiecentra in Noord-Nederland en optimalisering van de logistiek voor voedingstuinbouw en sierteelt.
7. Initiatief voor schoon vervoer – biodiesel - van sierteeltproducten en voedingstuinbouw, voor collectie, distributie en verbindingen naar de greenports in het westen, in te brengen in de agenda Food & Flower van het InnovatiePlatform.
8. Onderzoek van de mogelijkheden voor deelname aan landelijke programma's voor energie, licht en water in de glastuinbouw, in privaat / publieke samenwerking.

In het te organiseren overleg met SAGNN en SNN over opvolging kunnen deze en andere initiatieven concreet vorm krijgen

2 Aanleiding

De positionering van de glastuinbouw in de noordelijke provincies is actueel geworden door de herijking van het enkele jaren geleden ingezette glastuinbouwbeleid door het Kabinet.

Kern van dit beleid was de aanwijzing van een tiental Landbouw Ontwikkelingsgebieden Glastuinbouw (LOG's) als concentratiegebied voor de ontwikkeling van glastuinbouw. Twee van de aangewezen LOG's (Berlikum en Emmen) zijn in Noord-Nederland tot ontwikkeling gekomen. In het kader van de herijking nemen de Noordelijke provincies de gelegenheid hun beleid ten aanzien van de glastuinbouw in een positionpaper naar voren te brengen.

De directe aanleiding voor bestuurders en bedrijfsleven in de Noordelijke Provincies om gezamenlijk een Position Paper op te stellen, is drieledig:

- Het ruimtelijk beleid bij de herijking gaat sterk uit van het concept 'greenports'. Dat vergt expliciete positiebepaling voor de 'buitengebieden', waaronder de Noordelijke provincies.
- Het advies van de Raad voor het Landelijk Gebied kan ten onrechte het beeld oproepen bij ondernemers dat vestiging in het noorden bedrijfsmatig onverstandig is. De praktijk wijst anders uit: succesvolle tuinbouwondernemingen kiezen voor vestiging in het noorden.
- LTO Glastuinbouw en andere partijen hebben de Noordelijke provincies uitgedaagd nader in te gaan op hun positie in het Nederlands tuinbouwcluster (de Greenport Nederland).

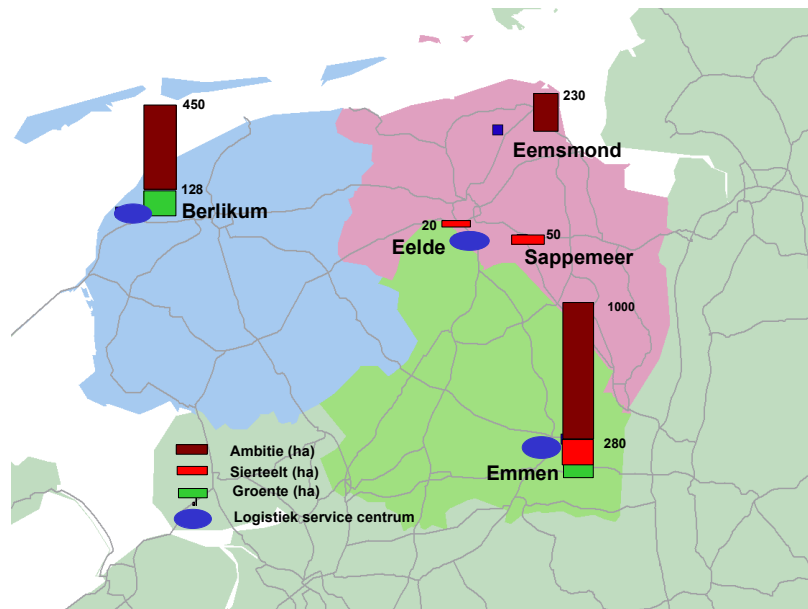
De noordelijke provincies, tezamen met betrokken gemeenten, en glastuinbouwgebieden en bedrijfsleven, hebben de handschoen opgepakt en gezamenlijk de Position Paper tot stand gebracht, ondersteund door Agrologistiek Productions en van de Geijn Partners.

De Position Paper is door de gedeputeerden voor land- en tuinbouw in de provincies Fryslân, Drenthe en Groningen op 9 juni 2005 onder de aandacht gebracht van de Minister van LNV, als inbreng voor de herijking. Vervolgens is voorliggende rapportage afgerond voor de inhoudelijke ondersteuning en als basis van de Noordelijke provincies op het gebied van glastuinbouw: **een glashelder beeld voor 2015.**

3 Glastuinbouw noordelijke provincies

3.1 Bestaande glastuinbouw en ambities

In de noordelijke provincies is thans ongeveer 500 ha in gebruik voor glastuinbouw, waarvan ruim 200 ha voor groenteteelt en bijna 300 ha voor sierteelt. Dat komt overeen met 4% van het landelijk areaal. De ambities zijn gesteld op ongeveer 1500 ha in 2015/20, of ruim 10% van het dan voorziene landelijk areaal. De positionering van de glastuinbouw in Noord-Nederland is erop gericht ruimte en voorzieningen te bieden voor grootschalige bedrijven. De verdeling van bestaand glas en geplande uitbreidingen zijn in onderstaande figuur uitgewerkt.

figuur 1 bestaand glas in de noordelijke provincies en groeiambities

In het gebied rond Berlikum en Sexbierum (noordwest Fryslân) omvat ongeveer 130 ha groente- en sierteelt, met een groeiambitie tot 450 ha. Grote telers als Hartman (28 ha tomaten, komkommers en paprika), M. en J. Schiphof (8 paprika), A. Cornelissen 13 ha paprika en tomaten en van der Kaaij, 9 ha tomaat en Zeinstra (8 ha trostomaat) zijn in het gebied gevestigd. De ligging direct aan zee van Berlikum en Emsmond is gunstig vanwege de lage ziektedruk, het klimaat en de lichtinval. De lage ziektedruk stelt kustlocaties in staat een product te leveren aan afnemers – bijvoorbeeld Japan - met extreem hoge kwaliteitseisen.

In Emmen (zuidwest Drenthe) is op dit moment 280 ha in gebruik, waarvan tweederde voor sierteelt. Ook hier zijn grote tuinders actief. Door de directe ligging van Emmen aan de internationale transportroute

A37 zijn afzetmarkten in Noord- en Midden-Europa snel, betrouwbaar en goed te bereiken. De groeiambitie in Emmen is gesteld op 1000 ha. In de glastuinbouwgebieden Erica en Klazienaveen is een areaal van 280 ha netto glas. Er zijn 120 Tuinders (glastuinbouwondernemers), met een gemiddelde bedrijfsgrootte van 2,3 ha. De grootste bedrijven zijn o.a.; 10 ha met komkommer, 10,5 ha potplanten, 7 ha paprika en 5 ha rozen, momenteel uit te breiden tot 7,5 ha.

Bij Sappemeer en Eelde zijn kleinere arealen in gebruik. Obet Smit in Sappemeer, voornamelijk exotische potplanten, was versnipperd over vijf locaties en bouwde recent een bedrijf langs de A7 van 12 hectare onder glas, met directe afzet via de grotere tuincentra en Cash & Carry.

In de Eemsmond (noord Groningen) is een gebied van 250 ha in gevorderde ontwikkeling als kustlocatie. Gebruik kan worden gemaakt van de restwarmte en CO₂ van de nabije Eemscentrale. Er wordt hard gewerkt aan initiatieven om te komen tot warmte-koudeopslag in de bodem met wellicht ook het gebruik van aardwarmte en energie-opwekking via windmolens en biomassa. Voor spoor- en wegvervoer zijn er snelle routes tot afzetgebieden in Duitsland en Scandinavië.

Op termijn kan de nabijheid van shortsea havens van Harlingen en Eemsmond gunstig zijn, bijvoorbeeld voor ontsluiting naar de havens in Noord-Duitsland, Scandinavië en de Baltische Staten.

3.2 Logistieke services

Agro Logistiek Centrum (ALC) Eelde, de vestiging in het noorden van Flora Holland, is één van de logistieke platforms voor verbinding van Noord-Nederland met de greenports in het westen. Grote sierteelttransporteurs als Te Baerts en Faber hebben Vestiging Eelde als thuisbasis. Het ALC Eelde biedt alle *value added services* en *-logistics* diensten die nodig zijn voor een hoge servicegraad aan telers en Nederlandse en Duitse handelaren.

Door de vestiging Eelde van Flora Holland, is een project opgezet voor bundeling van vervoer en toepassing van eco-combi's voor verbindingen tussen de veiling in Noord-Nederland en de veilingen in het westen. Een toelichting op het project is toegevoegd als bijlage. Het resultaat is een kostenbesparing die kan oplopen tot 12 à 15%. Momenteel wordt gewerkt aan het opzetten van een pilot inzake transportcoördinatie en inzake het combineren van diverse Agro(vers)producten voor belevering van de Noord-Duitse markt.

Voor groente zijn logistieke services beschikbaar in het gebied van Berlikum (distributiecentrum Hartman, telers onderling) en in Emmen (handelsbedrijven Haluco, Jager, behorend tot The Greenery en VDN).

Daarmee is er in Noord-Nederland een basisinfrastructuur voor logistieke dienstverlening, direct aan de retail én voor toelevering aan de

greenports in het westen. Uitbreiding van het areaal met nieuwe, groot-schalige telers versterkt deze basisinfrastructuur. Bij de positionering wordt daarop ingezet.

3.3 Markt

Nabijheid van en toegang tot afzetmarkten is een belangrijke overweging voor tuinders en handelsbedrijven die zich willen vestigen in Noord-Nederland. Daarbij speelt niet alleen de feitelijke afstand een rol. De afstand naar het Ruhrgebied of Berlijn is weliswaar even ver vanuit Eelde of Emmen als vanuit Aalsmeer of Barendrecht, maar deze centra gaan door hun volume en sortiment voor. Venlo en Arnhem liggen dichterbij, dus wie costleader wil zijn, kiest voor die locaties.

Daarentegen keren de kansen voor Noord-Nederland voor noordelijk gelegen markten: de noordelijke ontwikkelings as met Bremen en Hamburg, de Scandinavische landen en de Baltische Staten. De afstand vanuit de logistieke centra in het westen naar Noord-Nederland is feitelijk en psychologisch aanzienlijk, omdat het gevoel en de marktkennis de loop van de Rijn volgen. Noord-Nederland kan daaraan voorsprong ontleen bij het bedienen van markten in Noord-Europa.

De feitelijke afstanden zijn niet het echte probleem. Niet alles hoeft snel voor de retail, als het maar precies op tijd is. Ongestoorde, betrouwbare verbindingen zijn net zo belangrijk als snelheid en afstand. En in het noorden is wegvervoer – veel sterker dan in het westen – betrouwbaar.

Recent heeft de Engelse retailer Morrison in Hoek van Holland een vers-distributiecentrum (2 ha) geopend. Het DC ligt direct aan de ferry-terminal, centraal in het Westland en in de nabijheid van de import in het Rijnmondgebied (koelschepen uit overzeese productiegebieden, wegvervoer en binnen afzienbare tijd waarschijnlijk shortsea uit Spanje). Niet de afstand, maar het sortiment, de kwaliteit en de betrouwbaarheid zijn doorslaggevend voor vestiging aan deze zijde van het Kanaal.

Bij geschikte positionering kunnen retailers uit Noord-Europa hun vers-distributie vestigen in de servicecentra in Noord-Nederland, met verbindingen over de weg of met shortsea..

De afgelopen maanden zijn met enige regelmaat publicaties verschenen over shortsea verbindingen tussen de Spaanse productiegebieden en Hamburg. Voor de glastuinbouw in Noord-Nederland kan die ontwikkeling kansen bieden om mee te liften op stromen die via Noord-Duitse havens naar afzetmarkten in Noord-Europa gaan. Het mechanisme is gelijk aan de versterking van import en productie van eigen bodem in de Randstad. De

afstand van Noord-Nederland naar Rotterdam is even groot – of klein – als de afstand naar Hamburg.

Voor de positionering van de glastuinbouw in Noord-Nederland is het van belang de kansen en bedreigingen van deze ontwikkelingen vanuit de eigen plek op de kaart te beoordelen. Op die manier vormt de glastuinbouw in Noord-Nederland een versterking van het Nederlands glastuinbouwcluster als totaal.

3.4 Toelevering en dienstverlening

Toelevering en dienstverlening zijn van groot belang voor de glastuinbouw. Kassen worden steeds complexer en kritischer op gebieden als klimaatregeling, energie, gietwater, logistieke systemen, verpakkingsbedrijven en ICT. Hetzelfde geldt voor serviceplatforms voor sorteren, verpakken en zo verder, met optische systemen.

Bij verdere groei van het areaal zal de infrastructuur voor toelevering en dienstverlening verder kunnen versterken, bijvoorbeeld met vermeerderaars of technische services. De Provincies zullen zich daar gezamenlijk met het bedrijfsleven voor inspannen.

3.5 Arbeid

Voor de noordelijke provincies is werkgelegenheid een speerpunt van beleid, met name ook in de agro-sectoren. De werkgelegenheid in de akkerbouw en zuivel neemt al decennialang sterk af door mechanisatie en schaalvergroting. Steeds meer ruimte is nodig voor een arbeidsplaats. De tuinbouw kent – zeker in vergelijking daarmee – een hoge arbeidsvraag per ha, nog versterkt als de toeleverende en dienstverlenende bedrijvigheid daarbij wordt betrokken.

Landelijk geldt dat de tuinbouw (vollegrond en glas) 7% van het agrarisch areaal vergt waarop 40% van de economische waarde wordt geproduceerd met meer dan 50% van de werkgelegenheid. Akkerbouw vergt 40 % van het areaal en 10 % van de economische waarde. Deze balans van verdwijnende en verschijnende werkgelegenheid is belangrijk voor Noord-Nederland.

In een unieke samenwerking tussen de provinciale overheden en organisaties van werkgevers en werknemers is het initiatief genomen voor Groen Servicepunt, voor flexibel en gekwalificeerd aanbod van arbeid. De agrarische traditie in het noorden en de ontwikkeling in de agrarische sectoren staan borg voor gemotiveerd aanbod van arbeid.

De provincies streven ernaar om stimuleringsmaatregelen voor werkgelegenheid, bijvoorbeeld van het Europees Sociaal Fonds, ten goede te laten komen aan de glastuinbouw in de regio en verkeren door de situatie op de regionale arbeidsmarkt in een gunstige positie.

3.6 Grondprijzen

De beschikbaarheid van grote, aaneengesloten arealen en de lage grondprijzen maken het noorden aantrekkelijk voor vestiging van grote glastuinbouwbedrijven. De grondprijzen bedragen 25 tot 30% van de toplocaties in het westen. Bij een kavel van 10 ha kan het verschil in investering oplopen tot omstreeks € 5 miljoen. Naarmate de opschaling doorzet gaan hoge grondprijzen steeds meer een rol spelen in de investering en financiering. Hoewel niet op grond wordt afgeschreven drukken de rentelasten op de kosten per eenheid product. De lage grondprijzen in Noord-Nederland passen uitstekend in de ambitie om costleader te zijn voor grote producten.

Door de verschillen in grondprijs ontstaan substantiële voordelen voor product/markt combinaties die minder sterk zijn aangewezen op de handelscentra in het westen. Voor de tuinbouwcluster is het gunstig dat op deze wijze productie in Nederland blijft die anders naar Duitsland of verder naar het oosten zou kunnen opschuiven.

Grondprijs in absolute zin is niet het criterium voor de locatiekeuze. Veel belangrijker zijn waardevastheid en verhandelbaarheid van de grond. De schaarste in de Randstad door concurrerende claims voor woningbouw, bedrijventerreinen en infrastructuur biedt zekerheid van verhandelbaarheid binnen én buiten de tuinbouw, met opgaande prijzen. De beschikbaarheid van ruimte in Noord-Nederland kan daarom tot averechtse effecten leiden. Dat vraagt om restrictief beleid bij uitgifte van grond voor glastuinbouw of bijvoorbeeld borgstelling.

3.7 Water en ruimtelijke kwaliteit.

Unieke initiatieven worden ondernomen voor de watervoorziening van het glastuinbouwgebied in het Rundedal. De loop van de Runde wordt onderbroken met een stuwmeer dat dient voor gietwater, waterberging en recreatie. Daarbij werken gemeente, waterschap en ondernemers nauw samen.

Bij het glastuinbouwgebied in Berlikum zijn plannen in voorbereiding voor aanleg van een 30 ha grote recreatieplas, met functies voor bevoeiing en waterberging, waardoor tevens een bijdrage wordt geleverd aan het tegengaan van verzilting. Waterschap, ondernemers en gemeenten werken nauw samen aan oplossingen.

De noordelijke provincies juichen deze innovatieve oplossingen voor meervoudig gebruik van ruimte van harte toe en geven daaraan steun.

4 Ontwikkelingen

4.1 Shortsea

Het afgelopen jaar zijn verschillende berichten in de vakpers verschenen over directe shortsea verbindingen tussen de Spaanse productiegebieden en Hamburg, met gebruik van zogenoemde high-cube containers en controlled atmosphere.

Toepassing van shortsea leidt tot nieuwe structuren in de internationale vers-logistiek. Hamburg kan een geduchte concurrent worden van de Rotterdamse haven niet alleen voor koelschepen met overzees fruit, maar ook voor aanlanding van short sea.

Voor de positionering van de glastuinbouw in de noordelijke provincies is het van belang de ontwikkeling van shortsea in de regio zorgvuldig te volgen en daarop in te spelen.

4.2 Containerisatie

Containerisatie van internationale verslogistiek neemt naar verwachting sterk toe. In de analyse van coolboxx¹ wordt op grond van rapportages van Drewry een toename voorzien van de huidige 30 % naar 50 % in 2010 voor maritieme verbindingen. Sommigen verwachten dat de toename sneller en heftiger zal zijn. Experimenten met tomaten, paprika's en snijbloemen hebben aangetoond dat vervoer overzee naar de VS qua kwaliteit en kosten ten volle kan concurreren met luchtvracht.

De toepassing van coolboxx (45 ft, pallet wide) voor shortsea heeft eveneens veel aandacht. Medio 2004 hebben Visbeen Transportgroep, Post Kogeko en Geest North Sealines gezamenlijk de onderneming Coolboxx opgericht, gespecialiseerd in toepassing van de 45 ft container voor verbindingen binnen Europa. Geest is medio 2005 overgenomen door Samskip uit IJsland waarmee een krachtig netwerk van shortsea verbindingen ontstaat.

Containerisatie kan van grote invloed zijn op de internationale verslogistiek, onder meer voor directe stromen tussen grote producenten en

---

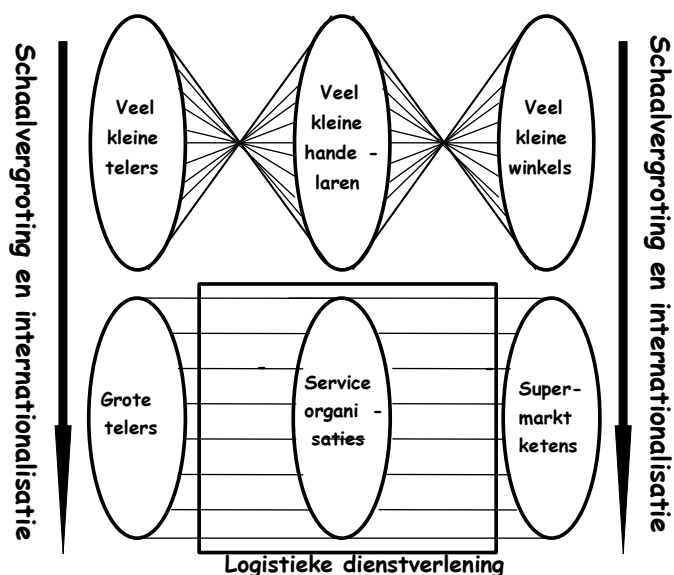
¹ Coolboxx, van palletlogistiek naar containerisatie, van de Geijn Partners, in opdracht van een Stuurgroep met Seabrex, Kloosterboer, Visbeen Transportgroep, Havenbedrijf Rotterdam, The Greenery, Citronas, FTK en InnovatieNetwerk/SIGN, onder voorzitterschap van Frugi Venta.

grote afnemers (retailers). Dat kan perspectieven bieden voor de teelt en handel in het noorden.

4.3 Schaalvergroting van productie en afzet

De laatste decennia is een aantal drastische veranderingen opgetreden die in de toekomst verder doorzetten:

- Schaalvergroting van de retailkanalen, vooral in noordwest Europa. De komende jaren gaan schaalvergroting en internationalisatie door.
- Toenemende verschuiving van afzet naar het supermarktkanaal, voor voedingstuinbouw (op dit moment > 80% in noordwest Europa) en ook voor sierteelt. Bij toenemende welvaart zal het aandeel van het supermarktkanaal in nieuwe EU-landen eveneens sterk toenemen;
- Enorme schaalvergroting van producenten in Nederland (glastuinbouwbedrijven van tientallen ha zijn geen uitzondering) en daarbuiten (zuid Europa, overzee), met eigen relaties naar de retail.

23

- Directe sourcing van de grote retailers bij producenten of bij service organisaties die namens hen optreden.

De schaalvergroting biedt kansen voor de noordelijke provincies, in een aantal, elkaar versterkende opzichten:

- kennisdeling – een belangrijke factor in de traditionele greenports – heeft plaats *binnen* de bedrijven en vervolgens binnen de regio.
- toelevering van bijvoorbeeld substraat en uitgangsmateriaal bereikt een schaalgrootte waardoor bedrijfsgewijze beleving loont;
- afzet van gereed product kan plaatshebben met volle wagens of containers, direct voor de retail of handelsbedrijven.

Deze factoren maken dat met name de grote glastuinbouwbedrijven minder aangewezen zijn op hechte glastuinbouwgebieden en locatiekeuze meer overeenkomsten krijgt met 'gewone' industriële bedrijvigheid.

5 Positionering

5.1 Operational excellence

De noordelijke provincies profiteren enerzijds van de nabijheid van markten in Noord-Europa (noordelijke ontwikkelings as, Scandinavië, Baltische Staten) en anderzijds van de voortreffelijke infrastructuur van de Nederlandse glastuinbouw, met als centrum de greenports in de Randstad.

De nabijheid van markten blijkt uit de steeds nadrukkelijker belangstelling van retailketens in Noord-Duitsland die voor hun toelevering aansluiting zoeken bij de glastuinbouw in de noordelijke provincies, met korte responstijden, hoge leverbetrouwbaarheid en hoge kwaliteit. De unieke, hoogwaardige infrastructuur van de Nederlandse glastuinbouw wordt opgemerkt door telers uit Noord-Duitsland die daarbij aansluiting zoeken.

Deze positie willen de noordelijke provincies in samenwerking met het bedrijfsleven verder uitbouwen tot een hoogwaardig glastuinbouwgebied. Het noorden zet voor de glastuinbouw in op *operational excellence* in alle schakels van de keten, terwijl het westen zich sterker richt op differentiatie en specialisatie.

Het noorden wil *costleader* zijn voor de grote producten, die zo mogelijk direct vanuit de regio worden afgezet bij grote retailketens, inspeland op de steeds verder toenemende afzet via retailkanalen. Dat geldt voor voedingstuinbouw en ook voor planten en snijbloemen. Deze ketens vragen scherpe prijzen, grote leverbetrouwbaarheid, hoge servicegraad en relatief grote volumes. Daarin kan het glastuinbouwgebied in het noorden uitstekend voorzien.

De noordelijke provincies mikken derhalve op het aantrekken van glastuinbouwbedrijven of vestigingen daarvan, uit het westen van Nederland of uit de regio zelf, die grote aaneengesloten arealen zoeken en zo mogelijk direct leveren aan de retail.

De verbindingen met de greenports in het westen zijn van grote betekenis maar niet allesbepalend. De glastuinbouw in het noorden heeft een eigen identiteit, als onderdeel van het Nederlands tuinbouwcluster. Voor de Nederlandse tuinbouwcluster biedt glastuinbouw in Groningen, Fryslân en Drenthe kansen om volume in Nederland te houden of naar Nederland te trekken, dat anders naar andere landen, met name het oosten van Duitsland of Polen verdwijnt.

5.2 Toelevering en dienstverlening

Om de ambitie van een hoogwaardig glastuinbouwgebied van 1500 ha te realiseren is het noodzakelijk dat toeleveranciers, installatie- en onderhoudsbedrijven, logistieke dienstverleners en overige spelers in de regio gevestigd zijn. Het hart van de toeleverende en dienstverlenende bedrijvigheid ligt in de greenports. Vestiging van steunpunten in Noord-Nederland is al in ruime mate het geval en zal verder aandacht krijgen. De kwaliteit van de dienstverlenende infrastructuur is immers bepalend voor de kracht van de Nederlandse tuinbouwcluster.

De glastuinbouw in Noord-Nederland onderscheidt zich zo ten opzichte van Duitsland en oostelijker gelegen teeltgebieden en kan zelfs bedrijvigheid uit deze gebieden aantrekken.

5.3 Profielen per concentratiegebied

De voorkeur van de ondernemer is bij locatiekeuze leidend, gestuurd door vestigingsvoorwaarden en beschikbaarheden. Dit brengt een zekere toevalligheid in de profilering per regio.

Ondernemers die sterk zijn aangewezen op serviceplatforms zullen sneller kiezen voor de locaties in de buurt daarvan. Grote ondernemers die zelf voorzien in servicefaciliteiten, zullen eerder geneigd zijn zich elders te vestigen. Bedrijven die profijt hebben van eco-combi's voor vervoer naar de handelsgebieden in de Randstad, zullen zich in de nabijheid van Eelde willen vestigen. Tomatentelers zullen de kustlocaties opzoeken. En zo verder. De feitelijke locatiekeuze is tot grote hoogte een vrij spel tussen direct betrokken ondernemers en gemeenten, zoals dat ook voor bedrijfsvestigingen gaat bij de glastuinbouw.

In grote lijnen kunnen enkele voorkeuren per bedrijfstype (product, omvang) worden aangegeven. Uiteindelijk geeft de indeling hoogstens zwaartepunten aan, zowel ten aanzien van het huidige bestand als voor te verwachten bedrijven.

Telers van groente – en in versterkte mate de tomaat – hebben een voorkeur voor natuurlijk licht en zachte zomers en winters. Hierdoor zijn kustlocaties (goed voorbeeld is de snelle uitverkoop van Berlikum) relatief populair. De ‘strategische producten’ tomaat, komkommer en paprika hebben bovendien graag grote aaneengesloten locaties.

Megabedrijven (>30 ha) komen voor in tomaat en komkommer (Sexbierum), terwijl telersverenigingen van dezelfde omvang in de Noordelijke regio in komkommer en paprika actief zijn (Emmen). Megabedrijven in de sierteelt zijn in de drie provincies nog niet vertoond, maar even over de grens in Duitsland staat een bedrijf met

100 ha (60 ha glas) vaste planten. Doordat deze bedrijven met volle vrachtwagens rechtstreeks de eindafnemer kunnen beleveren zijn ze minder afhankelijk van de directe ligging aan hoofdassen dan wel de nabijheid van logistieke centra.

Middelgrote bedrijven (> 5 ha) zijn in de regio dominant, al helemaal in de sierteelt. Zij zijn logistiek afhankelijk van snelle verbindingen. Zo is te verwachten dat Sappemeer en Emmen vooral een concentratie van dergelijke bedrijven kennen.

6 Aandachtsgebieden

Groningen, Fryslân en Drenthe zetten in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven in op maatregelen voor verdere verbetering van het vestigingsklimaat en duurzame inpassing van moderne glastuinbouwbedrijven. De volgende maatregelen krijgen prioriteit:

6.1 Serviceplatforms

Gemeenschappelijke functies voor verpakken, sorteren, koelen en logistiek werken drempelverlagend voor vestiging van telers en handelsbedrijven. ‘Klanten’ hoeven niet zelf te investeren in voorzieningen en profiteren van de gezamenlijke schaalgrootte en demping van variaties in de bezetting.

Een goed geoutilleerd serviceplatform leidt tevens tot beperking van het aantal vervoersbewegingen en daardoor verbetering van duurzaamheid. De plannen van VDN bij Rundedal passen daarin.

Eelde kan zich verder ontwikkelen tot centrum voor de sierteelt. Emmen en het glastuinbouwgebied in Noord-West Fryslân kunnen zich verder ontwikkelen met serviceplatforms voor de voedingstuinbouw. De inrichting kan gebeuren door grote telers die onderling een serviceplatform inrichten of in samenwerking met de handel.

Voor de ontwikkeling van de glastuinbouw in Noord-Nederland is het van belang te retailers uit Noord-Duitsland en Scandinavische landen te betrekken in logistieke concepten. De plannen van Agrologistiek Centrum Eelde gaan in die richting door bundeling van vervoer. Soortgelijke mogelijkheden kunnen op termijn worden gezocht voor shortsea, volgens het model van Daily Fresh.

Verkend kan worden in hoeverre grote retailketens uit Noord-Duitse havensteden en Scandinavië belang hechten aan vestiging van vers-distributiecentra (voedingstuinbouw, sierteelt) in de nabijheid van de serviceplatforms, volgens het model van Morrison in Hoek van Holland. Dat kan leiden tot verkorting van de keten, verlaging van kosten, verhoging van servicegraad en transportpreventie.

6.2 Energie

Gasunie en Energy Valley worden betrokken bij maatregelen voor beperking van energiegebruik en levering van energie door de glastuinbouw. Zoals energiebedrijven het voortouw hebben genomen bij commercialisering van warmtekracht koppelingen en windmolenparken,

kan dat ook gelden voor concepten als de Kas als Energiebron, energie-web en daarmee samenhangende sleuteltechnologie.

Daarmee worden lopende initiatieven in de glastuinbouw versterkt en kunnen competenties in het noorden benut. En de concepten en technologieën kunnen versneld hun weg vinden in andere markten.

6.3 Lichtemissie

Deelname aan innovaties voor beperking van lichtemissie. Voor de noordelijke provincies is dat van eminent belang. In vergelijking met de Randstad is het donker. Dat willen omwonenden – ook met het oog op natuurwaarden- zo houden. De provincies nemen samen met het bedrijfsleven en onderzoekinstellingen maatregelen voor duurzame belichting in de glastuinbouw.

6.4 Duurzaam vervoer

Tussen Eelde en de bloemenveilingen Flora Holland en Aalsmeer worden in samenwerking met het Ministerie van V&W en als A-project van het Platform Agrologistiek experimenten uitgevoerd met verlengde vrachtwagens, zogenoemde roadtrains. De provincies streven tezamen met andere overheden en het bedrijfsleven naar aanvullende mogelijkheden om vervoersbewegingen te beperken en duurzaam vervoer te bevorderen. Onder meer gaat de aandacht uit naar betere organisatie van de logistiek voor collectie en distributie, bijvoorbeeld door inzet van ICT, experimenten met toepassing van biodiesel voor lange voertuigen. Dat dient ook belangen van andere agrarische sectoren.

6.5 Arbeid

Werkgelegenheid is voor de noordelijke provincies een speerpunt van beleid, ook gezien de ontwikkeling in de traditionele agro-sectoren. De provincies streven ernaar om stimuleringsmaatregelen voor werkgelegenheid, bijvoorbeeld van het Europees Sociaal Fonds, ten goede te laten komen aan de glastuinbouw in de regio. Daarnaast richten de provincies het Groen Servicepunt in, een unieke samenwerking tussen werkgevers en werknemers, voor flexibel en gekwalificeerd aanbod van arbeid in de glastuinbouw.

6.6 Markt

Inzicht in en toegang tot markten is de meest bepalende factor bij locatiekeuze door glastuinbouwbedrijven. De provincies spannen zich in om markten inzichtelijk te maken onder meer door gerichte onderzoeken en handelsmissies naar omliggende landen. Dat verlaagt de drempel voor vestiging van glastuinbouw in Noord-Nederland. Het verlaagt tevens de drempel voor toelevering aan retailers uit Noord-Europa of vestiging van

distributiecentra volgens het voorbeeld van Morrison in Hoek van Holland.

6.7 Water en ruimtelijke kwaliteit

Ruimtelijke kwaliteit is van eminent belang voor vestiging van glastuinbouw. Eerdergenoemde maatregelen voor beperking van lichtemissie hebben daarmee van doen. Ook het streven naar concentraties van verspreid liggend glas past daarbij.

Water is een derde, steeds belangrijker factor. Klimaatverandering leidt tot aanpassing van normen voor waterberging in verharde gebieden. Voor de glastuinbouw, met grote verharde oppervlakken, betekent dat vrijhouden van ruimte voor open berging of andere, technologische oplossingen. In het westen van het land leidt dat tot initiatieven voor meervoudig ruimtegebruik, bijvoorbeeld Zuidplaspolder (Bleiswijk), bergingskelders onder kassen (Maasdijk) en Drijvende Kassen.

Het gaat daarbij steeds om slimme combinaties van functies passend bij de specifieke situatie: glastuinbouw, waterberging, wonen, recreëren, natuur en soms ook energiebuffer, met privaat/publieke financiering. Dergelijke initiatieven in lage polders kunnen ook bijdragen aan het terugdringen van de verzilting, door tegendruk van zoetwater.

In Noord-Nederland worden unieke initiatieven ondernomen voor de watervoorziening van het glastuinbouwgebied in het Rundedal. De loop van de Runde wordt teruggebracht tot de natuurlijke staat. De afwatering voor het regenwater van het glastuinbouwgebied gaat via de veenkoloniale slotenstructuur in de richting van de Runde. In verbrede oevers met recreatieve functies, zijn spaarbekkens aangelegd die in verbinding staan met de al aanwezige gietwaterplas. Van daaruit worden bedrijven voorzien van optimaal gietwater. Daarbij werken gemeente, waterschap en ondernemers nauw samen.

Aansluitend aan het glastuinbouwgebied in Berlikum is een plan voorbereid voor de aanleg van een 30 ha grote waterplas. Het is planologisch rond en uitvoeringsgereed. De plas dient voor de opslag van het schone regenwater en levert het basisprodukt voor de bereiding van gietwater voor de tuinders in de waterfabriek. Voor deze oplossing is gekozen om inname van water met een te hoog zoutgehalte uit het boezemwater en het daaruit voortvloeiende restprodukt te voorkomen. Het gebied heeft als bestemming natuurgebied en zal als zodanig door Staatsbosbeheer recreatief toegankelijk worden beheerd. Waterschap, ondernemers, dorpsbelangen en gemeente hebben nauw samengewerkt in de voorbereiding.

De noordelijke provincies juichen deze innovatieve oplossingen voor meervoudig gebruik van ruimte van harte toe en geven daaraan steun.

6.8 Samenwerking en ondernemerschap

Fryslân, Groningen en Drenthe spannen zich in voor stimulering van innovatief ondernemerschap in de glastuinbouw. In Emmen het initiatief genomen voor een TuinbouwBusiness Club, die sinds begin 2004 zeer succesvol loopt. Dit initiatief kan worden verbreed tot een businessclub voor Noord-Nederland, waarbij ook het debat en de samenwerking kan worden gezocht met ondernemers uit andere bedrijfstakken in het Noorden. Brede samenstelling, ook van buiten de sector, is daarbij een succesfactor om verrassende allianties en innovaties te ontdekken.

Mogelijkheden worden onderzocht voor maatregelen als bij Knowhouse (Venlo) en Kennisalliantie Zuid-Holland, ter versterking van ondernemerschap, innovatie en samenwerking.

De Kennisalliantie Zuid-Holland is een gemeenschappelijk initiatief van bedrijfsleven, overheden (provincies, gemeenten) en kennisinstellingen ter stimulering van innovaties (kruisbestuiving), over de breedte van de bedrijvigheid. De tuinbouwcluster is één van de speerpunten. Een vergelijkbaar initiatief kan helpen de innovatie in het noorden te bevorderen, in wisselwerking tussen ondernemers in de glastuinbouw, andere agrarische sectoren en bedrijfsleven in het noorden en de kennisinstellingen.

Knowhouse in Venlo is een gezamenlijk initiatief van bedrijfsleven, LIOF, Provincie en Kamers van Koophandel en Universiteit Wageningen met het oog op innovatie en samenwerking in de agrarische sectoren.

Met deze en andere, nog verder te ontwikkelen maatregelen zetten de provincies zich in voor een gunstig vestigingsklimaat voor de noordelijke glastuinbouw, met een eigen identiteit en met nauwe verbindingen met de greenports elders in Nederland.

7 Bestuurlijke samenwerking

7.1 Samenwerkingsverband Noord-Nederland

Fryslân, Drenthe en Groningen hebben de afgelopen jaren nauw samengewerkt in het Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) aan ontwikkeling van de glastuinbouw. Deze samenwerking heeft tot resultaten geleid. De provincies zullen de samenwerking de komende jaren voortzetten om daarmee gezamenlijk een sterke glastuinbouw in het noorden te realiseren.

De samenwerking richt zich met name op het scheppen van voorwaarden voor vestiging van glastuinbouw in de drie noordelijke provincies, in nauwe samenspraak met het betrokken bedrijfsleven. De overheid gaat in het algemeen niet voorop, en gaat zeker niet alleen, maar kan in samenwerking met belanghebbende ondernemers werken aan een heldere positionering en een gunstig vestigingsklimaat. Serviceplatforms, roadtrains en infrastructurele maatregelen kunnen daarvan deel uitmaken.

7.2 Stichting Acquisitie Glastuinbouw Noord-Nederland

De feitelijke werving van glastuinbouw bedrijven is aan de betrokken gemeenten en afzonderlijke provincies, vanuit hun eigen belang. De Stichting Acquisitie Glastuinbouw Noord-Nederland (SAGNN) kan daarbij ondersteunen. Ondernemers maken hun afwegingen en beslissen, in het licht van de karakteristieken van de bedrijfsvoering en de vestigingsvoorwaarden in de afzonderlijke glastuinbouwgebieden. Gemeenten maken hun eigen afwegingen ten aanzien van het werven van bedrijvigheid. Dat is vooral een spel van de vrije markt, gestuurd door de vestigingsvoorwaarden die gemeenschappelijk door de noordelijke provincies worden bepaald.

Op deze wijze werken de provincies samen aan een gunstig vestigingsklimaat voor de glastuinbouw. De feitelijke werving gebeurt door de betrokken gemeenten, al dan niet met steun van de provincie, in directe onderhandeling met de ondernemers. Het beleid is erop gericht de LOGs te versterken en verspreid liggend glas te beperken, uit een oogpunt van economie en duurzaamheid.

Deze taakverdeling tussen SNN, SAGNN en afzonderlijke provincies en gemeenten past bij de verschuiving van de verhoudingen in de glastuinbouw. Glastuinbouwbedrijven worden toenemend herkend als belangrijke werkgevers, die gemeenten om die reden graag binnen hun

grenzen willen hebben. Het is een hoogwaardige bedrijfstak die ook toeleverende en dienstverlenende bedrijven aantrekt.

Bij die werkelijkheid past dat op (inter)provinciaal niveau gewerkt wordt aan vestigingsvoorwaarden en promotie, en dat de feitelijke acquisitie bij gemeenten plaatsheeft, die direct belang hebben bij de werkgelegenheid. Dat geldt temeer voor de ver uiteen liggende glastuinbouwgebieden in de het noordelijke provincies, waarbij elke regio vanuit haar eigen belang bij werkgelegenheid en bedrijvigheid insteekt op de feitelijke acquisitie.

7.3 Kennisnetwerk

De noordelijke provincies beschikken over enkele specifieke competenties die voor het functioneren van het tuinbouwcluster in Nederland van waarde kunnen zijn, en omgekeerd. SNN zet zich daarvoor in. Het betreft onder meer:

- De Gasunie, als toeleverancier van energie aan de glastuinbouw. De glastuinbouw is een grootschalig afnemer van gas. Bij de geleidelijke overgang van grootschalig consument naar netto-producent en bij het breder vermarkten van competenties uit de glastuinbouw kan de Gasunie een rol van betekenis spelen.
- Energy Valley is een internationaal competence center, verbonden aan de Universiteit van Groningen met steun van de Gasunie. Netwerk van competenties van Energy Valley kunnen ten goede komen van de glastuinbouw-cluster.
- Een totaal andere en mogelijk eveneens interessante ‘competentie’ van de regio is de productie en verwerking van duurzame brandstof (biodiesel) bijvoorbeeld voor wegvervoer. Toepassing van bio-brandstoffen in de glastuinbouw. De glastuinbouw dient op deze wijze ook belangen van andere agro-sectoren in het noorden.
- De aanwezigheid van het Van Hall Instituut in Fryslân en de directe relatie van dit instituut met WUR is een belangrijke factor die katalyserend op de verdere ontwikkeling kan werken.
- In Fryslân is Wetsus gevestigd, een toonaangevend instituut gevestigd op het gebied van waterkwaliteit, verbonden aan Wageningen Universiteit. De competentie kan van dienst zijn bij vraagstukken op het gebied van water voor de glastuinbouw.
- De Universiteit van Groningen beschikt over vooraanstaande opleidingen voor MKB, marketing, life sciences en (post) management, die een rol kunnen spelen voor ondernemers in de glastuinbouw.

SNN zet zich in om deze competenties ten goede te laten komen aan ontwikkeling van de glastuinbouw in het noorden en breder landelijk, als bijdrage aan de kennisinfrastructuur van het Nederlands tuinbouwcluster.

8 Aanbevelingen

Voor de concrete opvolging worden de volgende aanbevelingen in overweging gegeven.

1. bespreking van de rapportage in het Samenwerkingsverband Noord-Nederland en de Stichting Acquisitie Glastuinbouw Noord-Nederland, met als doel gerichte acties vast te stellen en daarvoor draagvlak en financiering te vinden.
2. Bespreking van de rapportage met ondernemers in Noord-Nederland in een gezamenlijk overleg van telers en handelsbedrijven.
3. Daaraanvolgend bespreking van de rapportage en de daaruit voortvloeiende aanbevelingen met beleidsmedewerkers van het Ministerie van LNV en VROM.
4. Inrichten van een TuinbouwBusiness Club Noord-Nederland, met een brede samenstelling en open uitnodiging, ook voor bedrijfsleven in de regio buiten de tuinbouw.
5. Vinden van een bestuurlijke en financiële basis voor inrichting van een gebied voor waterberging, gietwater, natuur en recreatie bij het glastuinbouwgebied Berlikum en inbreng van het initiatief in de agenda Food & Flower van het InnovatiePlatform.
6. Initiatief voor het ontwikkelen van samenwerking met retailorganisaties (supermarkten, out-of-home) in de noordelijke as, gericht op vestiging van distributiecentra in Noord-Nederland en optimalisering van de logistiek voor voedingstuinbouw en sierteelt.
7. Initiatief voor schoon vervoer – biodiesel - van sierteeltproducten en voedingstuinbouw, voor collectie, distributie en verbindingen naar de greenports in het westen, in te brengen in de agenda Food & Flower van het InnovatiePlatform.
8. Onderzoek van de mogelijkheden voor deelname aan landelijke programma's voor energie, licht en water in de glastuinbouw, in privaat / publieke samenwerking.

Deze en andere initiatieven zullen verder vorm kunnen krijgen in het te organiseren overleg over opvolging in verband van SNN en SAGNN.

Bijlage

Voor vervoer van sierteeltproducten tussen het Agro Logistiek Centrum Eelde en Aalsmeer en Naaldwijk wordt geëxperimenteerd met verlengde vrachtwagens. Dit project, opgezet door de vestiging Eelde van Flora Holland, is één van de tien Pilot-projecten in het kader van de visie Agrologistiek. Het wordt ondersteund door het Platform Agrologistiek, waarin de Ministeries van EZ, LNV en V & W vertegenwoordigd zijn.

Één van de aanleidingen voor het project was de veel gehoorde opmerking van tuinders dat in Noord-Nederland “de markt is zo ver weg is en de transportkosten te hoog”. Doel van het project is om middels transportefficiency en besparing op de ketenkosten de markt dichterbij te brengen en de transportkosten voor sierteeltproducten te verminderen, met name op het traject Noord-Nederland - West-Nederland . In het project is ook samengewerkt met VBA.

Het resultaat van het project is dat verdere coördinatie van het collectief vervoer in Noord-Nederland leidt tot een reductie van de kosten met 10 tot 12%. Het gebruik van eco-combi's (ook wel Lange Zware Vrachtwagens genoemd), tussen Eelde en Aalsmeer/Naaldwijk voegt daar nog 3% bij. Bijkomend resultaat is dat de markt beter ontsloten wordt voor de Noordelijke telers.

De nadere coördinatie van het collectief vervoer heeft daarnaast tot gevolg dat er per dag meerdere ritten vanuit Noord-Nederland kunnen worden verzorgd en het product voor twee uur 's middags beschikbaar is op de veiling in het westen. Dit levert de telers in Noord-Nederland mogelijkheden op om in te spelen op de daghandel.

De resultaten van het project zijn goed ontvangen in het verband van de Vereniging van Bloemenveilingen in Nederland VBN. Momenteel wordt er gewerkt aan het opzetten van een pilot inzake transportcoördinatie en een pilot inzake het combineren van diverse Agro(vers)producten voor beleving van de Noord-Duitse markt.